

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ЛОБОДА Вікторія Віталіївна

УДК 376-056.263:811.161.2:004 (043.3)

**НАВЧАЛЬНЕ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩЕ
ЯК ЗАСІБ МОТИВАЦІЇ МОВЛЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Шеремет Марія Купріянівна
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри логопедії.

Офіційні опоненти: доктор фізико-математичних наук, професор
Кудін Анатолій Петрович,
Національний педагогічний університет імені
М.П.Драгоманова, проректор з дистанційної освіти
та інноваційних технологій навчання, завідувач
кафедри інформаційно-комунікаційних технологій
навчання;

кандидат педагогічних наук
Савченко Олександр Олексійович,
центр слухової реабілітації «Аврора», заступник
директора, завідувач відділу розвитку слуху та
мовлення і спеціальних засобів навчання

Захист відбудеться “24” листопада 2010 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий “22” жовтня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Модернізація системи освіти в Україні спрямована на забезпечення її якості у відповідності до новітніх досягнень науки, культури й соціальної практики. Нормативні документи України (Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Закон України “Про освіту”, Концепція Національної програми інформатизації, Національна програма “Діти України”) звертають увагу науковців та педагогів на такі провідні орієнтири у розвитку освіти: використання інноваційних технологій, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження у навчально-виховний процес новітніх особистісно-орієнтованих педагогічних технологій та науково-методичних досягнень. Все важливіше місце посідає питання застосування в освіті інформаційно-комунікаційних технологій (надалі - ІКТ), що відповідає тенденціям реформування освіти на шляху до її відкритості, демократичності та доступності для всіх категорій населення країни, незалежно від соціального статусу, рівня доходів, стану здоров'я тощо.

Особливої актуальності ця проблема набуває з огляду на розвиток інформаційного суспільства, коли зусилля науковців і практиків спрямовані на подолання цифрового й інформаційного розриву та на розширення можливостей доступу всіх груп населення, у тому числі, осіб із психофізичними вадами, до якісного навчання та інформаційних ресурсів, включаючи ті, що розміщені в мережі Інтернет. Сьогодні, з одного боку, освітня, культурна та наукова спадщина трансформується за допомогою цифрових технологій, що робить її доступнішою для широкого загалу, але, з іншого боку, зростає розрив між середовищем осіб із психофізичними вадами (зокрема, із вадами слуху) і суспільством, яке будується на знаннях та нових засобах комунікації. Серед основних причин - недостатній розвиток словесного мовлення випускників спецшкіл для дітей із вадами слуху, особливості психофізичного розвитку, породжені первинною вадою – порушенням слухового аналізатора.

Велика увага науковців приділяється дослідженню проблеми навчання мовлення в його соціальній комунікативній функції (Л.Ф.Барабаш, Н.Ф.Засенко, С.О.Зиков, І.П.Колесник, Б.Д.Корсунська, К.В.Луцько, Ф.Ф.Рау, Н.Ф.Слезіна, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, М.Д.Ярмаченко та ін.). Зазначається, що низький рівень активності, самостійності та ініціативності глухих і слабочуючих учнів у навчанні є наслідком недостатньої практичної комунікативної діяльності та надмірної залежності учнів від вчителів і батьків (І.І.Данюшевський, С.О.Зиков, М.М.Лаговський, К.В.Луцько, Л.О.Малина, М.К.Шеремет).

Пріоритетні напрямки корекційної педагогіки включають підвищення мотивації учнів із вадами слуху до застосування словесного мовлення через розвиток життєвих компетенцій, розробку педагогічної технології якісної індивідуалізації спеціальної освіти та впливу навчального середовища, зокрема, створеного із застосуванням ІКТ, на особистісний розвиток. Від учнів старших класів вимагається активізація пізнавальної діяльності, а також відповідний рівень самоорганізованості та цілеспрямованості в набутті знань і навичок.

Вивчення та узагальнення передового зарубіжного і національного досвіду застосування ІКТ в освітньому процесі в середніх та вищих навчальних закладах, у тому числі й тих, де навчаються особи з вадами слуху (А.В.Аграновський, О.О.Андреев, В.Ю.Биков, О.Л.Воскресенський, Б.С.Гершунський, В.І.Гриценко, М.І.Жалдак, І.А.Зязюн, І.Б.Катерняк, О.Б.Качуровська, А.П.Кудін, Г.Є.Кудінова, О.І.Кукушкіна, В.М.Кухаренко, І.М.Луніна, Є.І.Машбиць, В.І.Овсянніков, О.А.Орешкіна, Є.С.Полат, О.В.Соловов, А.Г.Шевцов, Б.І.Шуневич та ін.), дають підстави очікувати активізацію навчальної і, зокрема, мовленнєвої діяльності при використанні ІКТ. Натомість, питання організації соціальних Інтернет-мереж глухих та слабочуючих, у тому числі, їх можливої ролі у навчально-виховному процесі, а також використання ІКТ для розвитку мотивації до застосування мовлення особами з вадами слуху, ще не було предметом науково-педагогічного дослідження. Це, у першу чергу, зумовлено відсутністю адаптованого до потреб осіб із вадами слуху програмного забезпечення та навчального контенту для створення соціальних і освітніх мереж за допомогою ІКТ, а також теоретичних засад формування навчальних Інтернет-середовищ та педагогічних підходів до управління ними.

Все вищезазначене обумовлює актуальність та необхідність розробки педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища, в якому актуалізується потреба старшокласників із вадами слуху у застосуванні словесного (писемного) мовлення для спілкування та навчання. Відповідно, таке Інтернет-середовище стане засобом у системі корекційної роботи з розвитку комунікативних навичок та інших життєвих компетенцій учнів із вадами слуху в спеціальній школі. Цим зумовлений вибір теми дисертаційного дослідження **„Навчальне Інтернет-середовище як засіб мотивації мовлення старшокласників з вадами слуху”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася у річизі загального напрямку досліджень, що проводяться Інститутом корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Тема дослідження затверджена рішенням Вченої Ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (пр. №7 від 23.02.2006 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (пр. №3 від 20.03.2007 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні і розробці педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища як засобу мотивації до мовлення в його комунікативній функції та у її експериментальній реалізації у школах-інтернатах серед старшокласників із вадами слуху.

Завдання дослідження:

1. Провести системний аналіз соціальної ролі розвитку мовлення учнів із вадами слуху в загальній і спеціальній науково-педагогічній і методичній літературі, узагальнити вітчизняний і міжнародний досвід застосування ІКТ та мережі Інтернет у навчальних закладах для глухих та слабочуючих, обґрунтувати й визначити науково-теоретичні засади сучасних ІКТ в корекційній освіті.

2. Розробити педагогічну технологію організації навчального Інтернет-середовища, підготувати його змістове наповнення, адаптоване до потреб і пізнавальних можливостей старшокласників із вадами слуху, а також сформувати навчальне Інтернет-середовище старшокласників та педагогів шкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху.

3. Спрогнозувати модель психолого-педагогічного корекційного впливу на розвиток мотивації мовлення засобами навчального Інтернет-середовища.

4. Дослідити вплив навчально-виховного процесу в Інтернет-середовищі на розвиток мотиваційної сфери та комунікативних навичок учнів, оцінити перспективність застосування педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища для розвитку мотивації до мовлення старшокласників із вадами слуху.

Об'єкт дослідження – комунікативна діяльність старшокласників шкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху в навчальному Інтернет-середовищі.

Предмет дослідження – педагогічна технологія організації навчального Інтернет-середовища як засобу мотивації до застосування і розвитку словесного (писемного) мовлення старшокласниками із вадами слуху в його соціально-комунікативній функції.

Методи дослідження:

теоретичні: теоретичний і порівняльний аналіз проблеми на основі вивчення науково-педагогічної, методичної, технічної літератури і нормативних документів використовувався з метою виявлення стану досліджуваної проблеми, систематизації теоретичних питань та узагальнення педагогічного досвіду застосування ІКТ у навчанні учнів із вадами слуху; метод сходження від абстрактного до конкретного – при розробці навчально-виховної програми позакласних занять; метод системного аналізу і теоретичне моделювання - при розробці педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища та прогнозуванні моделі його психолого-педагогічного корекційного впливу на розвиток мотивації старшокласників із вадами слуху до мовлення;

емпіричні: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, опитування, бесіди), обсерваційні (просте та співучасне педагогічне спостереження за навчальною і комунікативною діяльністю учнів в Інтернет-середовищі) і прогностичні (узагальнення незалежних характеристик учнів) використовувалися при проведенні експериментального навчання; порівняльний метод використовувався для аналізу періодичних видань та шкільної документації; експериментальна апробація; якісний і кількісний аналіз результатів експерименту і систематизація одержаних даних – для експериментальної перевірки гіпотези дослідження.

Внаслідок охоплення широкого загалу учнів та вчителів з різних шкіл було також використано наступні соціологічні методи дослідження: експертне опитування педагогів – для оцінки ставлення професіоналів до досліджуваної теми, анкетне опитування із застосуванням закритих, відкритих, напівзакритих, шкальних та альтернативних запитань - для формування індивідуального профілю кожного учня.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- *уперше* науково обґрунтовано теоретичні засади формування навчально-виховного Інтернет-середовища старшокласників із вадами слуху, розроблено педагогічну технологію організації такого середовища як засобу підвищення мотивації учнів до застосування та розвитку словесного мовлення для навчання і комунікації;
- *удосконалено* модель корекційного впливу на розвиток в учнів із вадами слуху мотивації мовленням шляхом створення природного комунікативного середовища, що характеризується сприятливим для навчання і комунікації кліматом, відповідним навчальним дизайном та забезпеченням мережевого характеру навчання;
- *набуло подальшого розвитку* дослідження застосування сучасних ІКТ у корекційній освіті для підтримки колективної комунікативної діяльності старшокласників із вадами слуху й актуалізації в школярів потреби в застосуванні словесного (писемного) мовлення для спілкування і навчання.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження висновки й узагальнення використовувалися в лекціях та науково-практичних семінарах для сурдопедагогів протягом 2003-2008 років і знайшли практичне застосування в 15 експериментальних спецшколах-інтернатах для дітей із вадами слуху з метою відновлення балансу між навчальною та виховною компонентами, розвитку життєвих компетенцій старшокласників. Розроблене навчальне Інтернет-середовище “Електронний клас” використовувалось у науково-дослідних проектах науковців Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Одеського національного політехнічного університету, а також Українською системою дистанційного навчання в програмах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Представлені матеріали та практичні розробки, спрямовані на розвиток мотивації до мовлення учнів із вадами слуху в його комунікативній функції, доцільно використовувати при розробці освітніх програм і проектів у системі спеціальної освіти України, які би сприяли покращенню якості та змісту освіти, її системної переорієнтації на пролонгацію навчального процесу і особистісний розвиток молоді людини, здатної адекватно реагувати на запити часу і власні індивідуальні потреби.

Особистий внесок автора. У працях, написаних у співавторстві, здобувачеві належать: дослідження особливостей мотиваційної сфери старшокласників із вадами слуху у створеному Інтернет-середовищі [4]; опис та обґрунтування теоретичної моделі адаптації старшокласників із вадами слуху з використанням Інтернет-технологій [5]; огляд проблематики розвитку мовлення глухих та слабочуючих дітей в спеціальній та загальній науково-педагогічній літературі [7]; специфіка створення електронної навчальної мережі учнів із вадами слуху та підготовки педагогів до управління нею [8]; опис формування мотиваційного профілю учня як інструменту спостереження за змінами у мотивації до мовлення і особистісного розвитку, обґрунтування моделі

корекційного впливу на мотивацію старшокласників із вадами слуху [9]; дослідження особливостей комунікативної поведінки різних груп учнів із вадами слуху у сформованому навчальному Інтернет-середовищі [10]; вивчення методів забезпечення соціальної і когнітивної присутності старшокласників із вадами слуху у сформованому навчальному Інтернет-середовищі [11]; визначення ролі електронної освітньої мережі у системі спеціальної освіти дітей із вадами слуху для підвищення мотивації учнів до навчання і соціалізації [12]; методи формування навчальної спільноти осіб із вадами слуху в Інтернет-середовищі [13]; аналіз реалізації веб-технології дистанційного навчання в Україні [14]; дослідження особливостей розробки навчальних курсів з використанням мультимедіа й Інтернет-технологій [15]; визначення ролі тьютора в дистанційному навчанні [16]; аналіз сутності, парадигми і можливостей дистанційного навчання, дослідження ІКТ та їх освітніх можливостей [17].

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на 16 національних та міжнародних конференціях: XI засідання Advanced International Summer School на тему “Value Creation Networks: opportunities and threats” (Остуні-Бріндісі, Італія, 2009); “E-learning and Multicultural Education: Digital Divide and Digital Opportunities” (Університет Università Telematica “Guglielmo Marconi”, Рим, Італія, 2008), “Новітні технології в освіті та реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров’я” в Інституті корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2007), “Connecting in the global village” Канадійської асоціації з дистанційної освіти і Асоціації з питань медіа та технології в освіті Канади (Вінніпег, Канада, 2007), “Academic Internet Television Network Showcases and The Best of Good Practice Activities” (Пултуск, Польща, 2005), “Професійне становлення педагога в умовах модернізації вищої освіти” у Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського (Одеса, 2005), “Інтернет – освіта – наука” (Вінниця, 2002, 2004), “Освіта і віртуальність” Української асоціації дистанційної освіти (Ялта, 2001, 2002, 2003), “The Future of Learning – Learning for the Future: Shaping the Transition” (Дюссельдорф, Німеччина, 2001), “The Wanderstudent 2000” (Льовен, Бельгія, 2000).

Науково-методичні матеріали з застосування ІКТ у школах-інтернатах вперше були представлені на засіданні Колегії Міністерства освіти та науки України в серпні 2004 року.

Публікації. Основний зміст дисертації відображений у 17 публікаціях: з них 7 – у наукових фахових виданнях (3 з яких написані у співавторстві), 9 – у матеріалах і тезах конференцій та у 1 навчальному посібнику.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 387 найменувань, додатків, містить 11 таблиць і 26 рисунків (схем, діаграм, гістограм тощо), 8 додатків на 36 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 255 сторінок, основний текст представлений на 186 сторінках дисертації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання дослідження, його об'єкт, предмет і методи, розкрито наукову новизну дослідження і практичне значення одержаних результатів. Наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження результатів, публікації.

У першому розділі дисертації **“Науково-теоретичні засади сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в корекційній освіті”** узагальнено вітчизняний та міжнародний досвід застосування ІКТ та дистанційної форми навчання в навчальних закладах для глухих та слабочуючих; теоретично обґрунтовано й визначено передумови застосування ІКТ в спеціальній школі для дітей із вадами слуху.

Дослідивши соціальну роль розвитку мовлення учнів із вадами слуху в загальній та спеціальній науково-педагогічній і методичній літературі, провівши огляд структури мовленнєвої діяльності та особливостей розвитку мовлення у дітей із вадами слуху, обґрунтовано необхідність побудови педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища, ґрунтуючись на науково-методичних засадах із застосуванням диференційованого, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів до навчання учнів із вадами слуху, при активному залученні школярів до колективної навчально-пізнавальної і мовленнєвої діяльності.

З результатів досліджень фахівців в області корекційної педагогіки та психології, що стосуються пізнавальних можливостей глухих і розробки методів навчально-виховної роботи в спецшколах (В.І.Бондар, Р.М.Боскіс, Т.О.Власова, А.М.Гольдберг, Е.П. Гроза, О.І. Дячков, В.В. Засенко, Н.Ф. Засенко, А.Г.Зикеев, К.Г.Коровін, А.М.Кузнєцов, Л.В.Кузнєцова, О.І.Кукушкіна, К.В.Луцько, Н.Г.Морозова, М.І.Нікітіна, М.М.Нудельман, К.Г.Речицька, Т.В.Розанова, І.М.Соловійов, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, Ж.І.Шиф, М.Д.Ярмаченко та ін.), впливає, що серед основних напрямків корекції дефіцитарного розвитку дітей з психофізичними вадами є загальна корекція, яка орієнтується на розвиток особистості дитини в умовах соціалізації та педагогічного впливу. Одним із завдань сурдопедагогіки та сурдопсихології є використання компенсаторних можливостей дитини з вадами слуху. Визначальна ідея корекції дефіцитарного розвитку дитини з порушеним слухом – це особистісний розвиток в умовах спеціально організованого навчально-виховного процесу. Центральною є теорія про закономірності психічного розвитку, які є спільними як для норми, так і для відхилень у розвитку (Л.В.Занков, В.Н.Лубовський, В.В.Лебединський, В.М.Синьов, І.М.Соловійов, Ж.І.Шиф), а також теза про єдність законів розвитку дитини в нормі й з патологією (Т.О.Власова, Л.С.Виготський, М.С.Певзнер, В.М.Синьов та ін.). Спеціальні дослідження, проведені в Україні за останні роки, сприяють подоланню стереотипів у розумінні проблем навчання і виховання дітей з психофізичними вадами, відходу від концентрації уваги на ураженні. Це відповідає парадигмі позитивних змін (або так званого “сприйнятливої дізнання” (Д. Куперрайдер)), коли результатом процесу самопізнання (дізнання)

стає формулювання в учня розуміння або уявлення того, ким він бачить себе у майбутньому.

У сурдопедагогічній науці підкреслюється, що оволодіння словесним мовленням має виняткове значення для інтелектуального розвитку дітей із вадами слуху. З корекційною метою для психічного розвитку доцільно обирати словесну форму мовлення. Однак у міжособистісному спілкуванні осіб із вадами слуху найуживанішим залишається міміко-жестове мовлення, у результаті чого словесне мовлення втрачається, згасає як засіб комунікації. Тому доцільно розвивати в учнів старших класів мотивацію до застосування словесного мовлення для міжособистісної комунікації у позакласній роботі, оскільки оволодіння учнями словесним мовленням і набуття навичок спілкування має принципове значення для загального розвитку учня, для його успішного особистісного становлення і подальшої соціалізації та інтеграції в суспільство (І.П.Колесник, К.Г.Коровін, М.І.Нікітіна, Л.І.Фомічова та ін.). Однак, як зазначають у своїй роботі Л.Ф.Барабаш, С.О.Зиков, І.П.Колесник, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, М.Д.Ярмаченко та інші дослідники, набуття учнями навичок грамотного писемного мовлення не може бути самоціллю: необхідно також формувати в учнів старших класів комунікативні навички, навчати їх мовленню в його соціально-комунікативній функції. К.Д.Бойко, Н.Ф.Засенко, С.О.Зиков, М.І.Нікітіна, М.К.Шеремет та інші вчені висувають принцип комунікації як провідний у всій системі навчання мови. Суттєвим також є положення сурдопедагогіки про важливість широкого застосування писемного мовлення, опанування яким є не лише завданням корекційної педагогіки, але й засобом корекції дефекту, на чому наголошували в своїх роботах Р.М.Боскіс, Л.С.Виготський, Н.Г.Морозова, А.Ф.Понгільська, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, Ж.І.Шиф та ін.

Однією з головних умов, що актуалізують внутрішню потребу учнів та сприяють удосконаленню мовлення, є максимальне розширення мовленнєвої практики та вільне спілкування в позакласний час із застосуванням словесного мовлення, що можливе лише у колективі, у мовленнєвому оточенні. Роль соціального середовища у формуванні особистості підкреслюється також у роботах Л.С.Виготського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського та інших вчених. Тому педагогам слід звертати увагу на наступні аспекти навчально-виховного процесу: встановлювати довірливі відносини з учнями, створювати психологічно комфортні умови для навчання, виховувати в учнів правильні навички соціальної поведінки, формувати позитивну самооцінку, мотивацію досягнень і саморозвитку, розширювати коло інтересів та світогляд.

Серед теорій мотивації, що розроблялися в середині ХХ ст., найбільш досконалою вважається теорія діяльнісного походження мотиваційної сфери людини, розроблена О.М.Леонтьєвим, про те, що саме практична діяльність є джерелом мотиваційної сфери та інших психологічних особливостей особистості. Тому дослідження ґрунтувалося на розвитку мотивації мовленнєвої діяльності старшокласників із вадами при навчанні та спілкуванні в

спеціальному Інтернет-середовищі, а також на позитивному впливі колективної комунікативної діяльності учнів на їх особистісний розвиток.

Введення ІКТ у навчально-виховний процес значно розширює можливості подання навчальної інформації, дає змогу зробити її більш насиченою, наочною і доступною за рахунок застосування кольору, графіки, анімації, інтерактивності. На озброєння було взято визначення терміну "інформаційні технології", запропоноване М.І.Жалдаком, де ІКТ розглядаються як система поєднання сучасних інформаційних методів та засобів оперування інформацією, що можуть використовуватись для розширення знань і розвитку пізнавальних можливостей людей. Крім цього, застосовано термін "дистанційне навчання" (ДН) у розумінні індивідуалізованого, зорієнтованого на учня процесу передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається за опосередкованої взаємодії та співпраці віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, створеному на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування ІКТ дозволяє подавати навчальний матеріал кожному учневі в тому обсязі, який є доцільним, із врахуванням індивідуального темпу навчання, рівня розвитку мовлення (РРМ), готовності до виконання завдань. При цьому нові технології не замінюють вчителя, а доповнюють його діяльність: вони дозволяють визначати характер та ступінь допомоги, якої потребує учень у процесі навчання. Постійна індивідуалізація корекційно-освітнього процесу наближує навчальну діяльність до потреб та інтересів учнів, забезпечує підвищення їх пізнавальної активності, рівня працездатності, покращує емоційний стан (С.Я.Кривояз, О.І.Кукушкіна).

Проведений аналіз найбільших освітніх мереж національного та глобального рівня дає змогу стверджувати, що застосування ІКТ в освіті, до яких належать освітні Інтернет-мережі, сьогодні стало характерною ознакою систем освіти, при чому розширюються можливості використання інформаційних та освітніх мереж у середній школі: від інтерактивного спілкування - до створення шкільних та персональних веб-сайтів, порталів та мереж, використання можливостей ДН з різних предметів як додаткової якості навчальних послуг, а також сервісів Веб 2.0, що дозволяють створювати співтовариства, в яких є можливості для індивідуальних налаштувань сайту і створення персональної зони користувача.

У даному розділі здійснено також узагальнення прикладів застосування новітніх ІКТ, зокрема, Інтернет-мережі у професійній підготовці осіб із вадами слуху. Взагалі, ІКТ та ДН з використанням Інтернет-технологій знайшли широке застосування для підтримки навчального процесу студентів із вадами розвитку. Така система підтримки існує в усіх розвинених країнах світу, у відповідності до Всесвітньої програми дій відносно інвалідів, прийнятої ГА ООН в її Резолюції 37/52 від 3 грудня 1982 р. Вона включає в себе наступні елементи: пропагування досягнень людей з інвалідністю, налагодження зв'язків між ними, надання консультативної допомоги з різних аспектів навчання й суспільного життя, надання аналітичної інформації про навчальні заклади країни, співпрацю з

представниками громадських організацій інвалідів, персоналізовану систему наставництва (так званого “тьюторингу”).

Світова практика показує, що спільне навчання глухих і слабочуючих дітей може бути організоване таким чином, що воно сприяє особистісному розвитку і позитивно впливає на формування особистості кожної дитини. При цьому необхідною складовою успіху має стати створення єдиного інформаційно-комунікативного простору із застосуванням новітніх технологій і готовність педагогів вийти за рамки традиційних форм організації навчально-виховного процесу, прагнення творчого пошуку нових ефективних шляхів роботи з дітьми з вадами слуху. Проведений аналіз вітчизняного й міжнародного досвіду застосування ІКТ та мережі Інтернет у навчальних закладах для глухих і слабочуючих дає підстави стверджувати, що доцільність створення навчального Інтернет-середовища старшокласників із вадами слуху обумовлена передовим досвідом інформатизації навчального процесу, пізнавальним інтересом учнів старших класів до ІКТ, впливом мотивів саморозвитку та досягнення на процеси сприйняття, пізнання та комунікації, роллю застосування словесного (писемного) мовлення у колективній навчально-комунікативній діяльності для загального розвитку учнів, пошуком нових методів та форм організації навчально-виховної роботи і корекційним впливом зазначеного середовища на розвиток мотивації до мовлення, а застосування вербального мовлення – на позиціонування в колективі та формування життєвих компетенцій.

У другому розділі **“Навчальне Інтернет-середовище в системі навчання мовлення старшокласників із вадами слуху”** розроблено технологічну й методичну основу для проведення дослідно-експериментальної роботи та обґрунтовано принципи формування спеціального навчального Інтернет-середовища – “Електронний клас”, у якому забезпечені умови для навчання, спілкування й особистісного розвитку старшокласників із вадами слуху.

Базуючись на поставлених в роботі завданнях, сплановано наступні етапи постановки експерименту в школах-інтернатах для дітей із вадами слуху:

1. Діагностично-підготовчий: аналіз готовності учнів і вчителів шкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху до роботи в навчальному Інтернет-середовищі; розробка педагогічної технології організації такого середовища старшокласників і вчителів шкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху; підготовка спеціальної веб-платформи для формування навчального Інтернет-середовища та реалізації в ньому експериментального навчання учнів зазначеної категорії, аналіз розвитку писемного мовлення учасників.

2. Корекційно-організаційний: дослідження особливостей мотиваційної сфери старшокласників із вадами слуху та підходу до актуалізації мотивів до навчання та розвитку; забезпечення умов соціальної присутності і взаємодії учасників навчального Інтернет-середовища; розробка й адаптація навчальних матеріалів та методів роботи, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність учнів в Інтернет-середовищі, підвищують та підтримують їх мотивацію до застосування вербального мовлення, сприяють активізації комунікативної діяльності учнів.

3. Оцінно-прогностичний: моделювання психолого-педагогічного корекційного впливу на розвиток мотивації до мовлення в навчальному Інтернет-середовищі; аналіз навчально-комунікативної активності старшокласників із вадами слуху, змін у мотиваційній сфері й особистісних реакціях в результаті корекційного впливу; оцінка навчального Інтернет-середовища як засобу мотивації мовлення та впливу на розвиток особистості кожного учня.

Експериментальне навчання проводилося на базі 15 шкіл (Полтавська спецшкола-інтернат для глухих дітей, Львівська спецшкола-інтернат для глухих дітей Марії Покрови, Луганська спеціальна школа-інтернат №19 для дітей з вадами слуху, Київська спецшкола-інтернат №6 для глухих дітей, Хмельницька спецшкола-інтернат для дітей з вадами слуху, Луганська спецшкола-інтернат для глухих дітей, Чернівецька спецшкола-інтернат №1 для глухих дітей, Харківська обласна школа-інтернат для дітей зі зниженим слухом, Корсунь-Шевченківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів для глухих дітей, Черкаська обл.; Київська спецшкола-інтернат №18 для глухих дітей, Чернівецька спеціальна школа-інтернат №2 для дітей зі зниженим слухом, Хустська спеціальна школа-інтернат для дітей зі зниженим слухом, Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №6 для глухих дітей, Львівська середня загальноосвітня школа №95 (інтегрований клас), спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей зі зниженим слухом м. Харкова комунальної власності) за участю 232 учнів 7-12 класів. Засобами 11 практичних семінарів, організованих протягом 2003-2008 років як циклічне навчання, підготовлені вчителі спецшкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху до роботи у навчальному Інтернет-середовищі, і 19 вчителів виступили в експериментальному навчанні у ролі тьюторів.

Виходячи з аналізу експериментальних даних діагностично-підготовчого етапу щодо готовності учнів старших класів шкіл-інтернатів для дітей із вадами слуху сприйняти мережу Інтернет як цікаве і надійне джерело інформації та новий інструмент комунікації, з'ясовано, що за умови відповідної організації комунікативної діяльності учнів у навчальному Інтернет-середовищі можна розширити їх мовленнєву практику, а актуалізувавши потребу у пізнанні, спілкуванні та особистісному розвитку – мотивувати до застосування словесного (писемного) мовлення у колективній навчальній діяльності.

Ключовими аспектами процесу формування навчально-виховного середовища є загально-об'єднуюча ідея, навколо якої будується стратегія діяльності учнівського колективу під керівництвом вчителів, сукупність цінностей та зразків успішного вирішення навчальних завдань, що сприяють розвитку особистості та стимулюють її саморозвиток, спеціально організовані педагогічні умови для творчого розвитку дітей, система педагогічного впливу, супроводу і підтримки, націлені на поглиблення знань школярів, розширення їх світогляду і загальний інтелектуальний розвиток. У такому середовищі різні види діяльності відбуваються за умови реалізації принципу єдності навчання і виховання та шляхом комунікативного взаємного впливу суб'єктів навчального процесу у навчально-виховному середовищі, а також створюються умови, що

сприяють самоусвідомленню учнів для прояву прихованих та розвитку виражених здібностей: відбувається актуалізація потреби у саморозвитку не тільки в рамках класно-урочної системи навчання, а й у позаурочній гуртковій роботі.

Положення Л.С. Виготського про співвідношення навчання і розвитку, теорія діяльнісного походження мотиваційної сфери людини О.М. Леонтьєва, науково-теоретичні засади та принципи, які відповідають загальним педагогічним принципам та віддзеркалюють сучасний рівень і напрямки розвитку корекційної освіти в Україні, а саме: відкритості та демократичності, системності і науковості, особистісної орієнтованості, пріоритету розвиваючого навчання і творчої діяльності, цілеспрямованості і колективної відповідальності, покладені в основу формування навчального Інтернет-середовища старшокласників із вадами слуху для реалізації моделі його корекційного впливу на підвищення мотивації зазначеної категорії учнів до застосування й розвитку словесного мовлення в соціально-комунікативній функції.

У створеному навчальному Інтернет-середовищі можуть спільно навчатися учні старших класів із різною структурою дефекту, оскільки стан слухового аналізатора не відіграє критичної ролі у процесі їх спілкування та навчання. Організація соціально-комунікативної міжсуб'єктної взаємодії учасників підтвердила наше припущення про те, що первинний дефект дитини (глухота) нівелюється у середовищі “Електронний клас”, а звідси, основна увага спрямована на корекцію вторинних порушень розвитку учнів із вадами слуху:

- на формування ціннісних орієнтацій та вміння позиціонувати себе в колективі, аналізувати власні знання, інтереси, нахили, оцінювати свої сильні та слабкі сторони, в результаті чого старшокласник здатний формувати життєві плани і робити самостійний вибір свого майбутнього;
- на розвиток особистісних якостей, таких як ініціативність і самостійність, а також навичок прийняття рішень і роботи в команді;
- на актуалізацію потреби учнів у вдосконаленні комунікативних навичок і застосуванні словесного (писемного) мовлення для навчання і спілкування.

Провівши відповідні розрахунки, доведено, що в організованому навчальному Інтернет-середовищі за участю 232 учнів забезпечено практично 100% ймовірність одночасної присутності в “Електронному класі” протягом 1 години щонайменше 12 учнів, що є достатньою передумовою для організації ефективної колективної навчально-комунікативної діяльності учасників експериментального навчання на веб-платформі. Це дозволило забезпечити соціальну присутність учасників навчання, водночас, не відкидаючи принципу гнучкості, й організувати спільну роботу і спілкування в режимі он-лайн та отримувати швидкий зворотний зв'язок, а також інтенсифікувати мовленнєву діяльність учнів під керівництвом педагогів-тьюторів.

Для реалізації особистісно-орієнтованого підходу було проведено оцінку розвитку писемного мовлення учнів, за результатами якої учні були відповідним чином розподілені за віком та рівнем мовлення на невеликі однорідні групи. Це дозволило підібрати найбільш придатні траєкторії навчання та дослідити

особливості навчально-комунікативної діяльності школярів у кожній із цих груп. Протягом шести вступних занять, на яких учні опановували роботу з комп'ютером і периферійними засобами, а також вчилися користуватись основними ресурсами й інструментами мережі Інтернет для пошуку інформації і спілкування, вчителями здійснено оцінку розвитку писемного мовлення учнів за наступними критеріями: K_1 - розуміння тексту, K_2 - граматичне оформлення мовлення, K_3 - лексичне оформлення, K_4 - організація і зв'язність мовлення. У відповідності до кожного з цих критеріїв, у співпраці з вчителями було розроблено дві групи завдань, що спонукали школярів демонструвати самостійне розуміння текстів і будувати висловлювання різного типу.

Мета першої групи завдань - перевірити навички самостійної роботи із текстом: розуміння учнями як значення окремих слів і виразів, так і змісту тексту загалом (K_1). Для цього у двох мовних версіях було підготовлено дванадцять невеликих за обсягом текстів (200-250 слів) про успішних нечуючих людей та розроблено по 7-10 запитань до кожного тексту. Після самостійного ознайомлення з текстом учні виконували завдання, представлене у вигляді короткого он-лайн тесту, який мав часове обмеження: до кожного із запитань до тексту учні добирали з поданих варіантів правильну відповідь. Результати тесту генерувалися системою автоматично і полегшували роботу тьюторів при аналізі помилок та визначенні завдань, виконання яких викликало найбільші проблеми в учнів з певним рівнем розвитку мовлення.

Для перевірки розвитку писемного мовлення школярів була підготовлена друга група завдань, мета яких - оцінити правильність граматичного, лексичного і структурного оформлення мовлення (K_2 , K_3 , K_4). Завдання цієї групи передбачали розуміння учнями ситуацій, які могли би скластися у школі чи за її межами, та оцінку поведінки й характеру людей у цих ситуаціях. Завдання включали в себе закриті та відкриті запитання до певних ситуацій, учням пропонувалося закінчити речення, вибрати один із запропонованих варіантів заповнення пропуску в реченні, а також підібрати правильну частину мови так, щоб отримати граматично, лексично і структурно правильне речення.

Всі завдання виконувалися школярами індивідуально і передбачали взаємодію учня і технології, а також спілкування зі вчителем, який допомагав оптимальним чином розподілити час учня для вчасного виконання завдань, надавав поради і допомагав розв'язувати технічні проблеми. Зібрані на основі різних показників та способів вимірювання матеріали було переведено в єдині одиниці (відсотки) і зведено у зручні для подальшого аналізу таблиці. Аналіз результатів тестування дозволив визначити усереднений РРМ за кожним з чотирьох критеріїв: K_1 – 38,4%; K_2 – 54,6%, K_3 – 62,1%, K_4 – 43,5%. Отже, самостійне розуміння учнями текстового матеріалу викликало найбільші труднощі при роботі у віртуальному навчальному просторі. Тому було розроблено за допомогою ІКТ та мультимедіа систему підтримки учнів у процесі їх самостійної роботи в Інтернет-середовищі, що включає візуалізовані глосарії та підказки, які автоматично з'являються на моніторі для пояснення незнайомих слів та виразів.

Після зведення даних результатів тестувань у єдину таблицю та застосування вагових коефіцієнтів, всіх учасників експерименту було умовно розподілено за РРМ на чотири групи: 13 учнів (5,6%) - з високим РРМ, 83 учня (35,7%) - з достатнім РРМ, 92 учнів (39,7%) з середнім РРМ, 44 учня (19,0%) – з низьким РРМ. На основі цих даних було сформовано 19 груп, однорідних за віком та за РРМ (по 12-14 осіб у кожній). Для роботи з кожною групою і для індивідуального супроводу учасників у групі був призначений вчитель-тьютор, а для кожного учня складено картку індивідуальної навчальної траєкторії, де зазначалося навантаження і зайнятість школяра упродовж навчального тижня, чверті, півріччя.

Аналізуючи результати виконання учнями завдань, були визначені характеристики розвитку писемного мовлення за кожним із критеріїв К₁ - К₄, представлені у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1.

Диференціація рівнів розвитку писемного мовлення учнів із вадами слуху

Рівень	Розуміння текстових матеріалів (текстів і завдань)	Граматичне оформлення мовлення	Лексичне оформлення мовлення	Організація і зв'язність мовлення
Високий	Якісні навички самостійного розуміння тексту: учні розуміють зміст прочитаного та умови завдань	Правильний правопис, відповідний синтаксис; практично відсутні помилки у застосуванні граматичних структур	Демонструє багатий словниковий запас, адекватний завданню; точне і правильне вживання слів	Чітка організація відповіді, логічність висловлювання, виділення головної думки. Зміст переданий повністю
Достатній	Володіння навичками усвідомленого читання, розуміння змісту прочитаного тексту, учні рідко звертаються по допомогу вчителів, можуть своїми словами відповісти на запитання	Достатньо правильні правопис і синтаксис; вживає структури, які, в загальному, відповідають завданню; є помилки, які не перешкоджають розумінню	Демонструє достатній словниковий запас, який, в цілому, відповідає завданню; але є проблеми з підбором відповідних слів і неточності у їх вживанні	Достатньо чітка і логічна організація висловлювань; достатньо чітке виділення головної думки. Зміст переданий частково, зрозумілий
Середній	Значна залежність від допомоги з боку вчителя; учні воліють шукати готові відповіді у тексті та копіювати їх	Помилки у правописі і синтаксисі, граматичній структурі речень перешкоджають розумінню написаного. Учні висловлюються короткими аграматичними фразами, хоча й намагаються користуватися фразовою мовою	Демонструють обмежений словниковий запас, в деяких випадках недостатній для виконання завдання; є помилки у вживанні слів	Недостатньо чітка організація висловлювань; нечітке виділення головної думки; демонструють нездатність логічно і зв'язано формулювати думку.

Продовження таблиці 1.

Рівень /	Розуміння текстових матеріалів (текстів і завдань)	Граматичне оформлення мовлення	Лексичне оформлення мовлення	Організація і зв'язність мовлення
Низький	Не можуть зрозуміти зміст прочитаного без допомоги вчителя, у відповідях на запитання копіюють уривки з тексту або відповіді товаришів	Неправильне застосування граматичний структур унеможлиблює виконання завдання	Лексика одноманітна; словниковий запас недостатній для виконання завдання	Висловлювання не за темою; випадковий вибір аргументів; організація висловлювань відсутня. Зміст незрозумілий

З метою дослідження ефективності застосування навчального Інтернет-середовища для розвитку мотивації до застосування словесного мовлення в його соціальній комунікативній функції, було введено додатковий критерій *Kd* - колективна мовленнєва діяльність у навчальному Інтернет-середовищі, що складається з таких показників: кількість ініційованих повідомлень учня у форумі або чаті, кількість повідомлень, опублікованих у відповідь на повідомлення інших учасників, а також застосування невербальних засобів спілкування для передачі емоцій та почуттів.

У третьому розділі “**Експериментальне використання навчального Інтернет-середовища як засобу мотивації мовлення старшокласників із вадами слуху**” представлено шляхи формування мотиваційної сфери учнів із вадами слуху як психолого-педагогічної умови організації навчання в Інтернет-середовищі та прогнозовано модель корекційного впливу на мотивацію старшокласників із вадами слуху до розвитку мовлення в навчальному Інтернет-середовищі.

На *корекційно-організаційному* етапі експерименту було сформовано сприятливе навчально-виховне віртуальне середовище (мікросоціум), у якому створені умови для організації життєдіяльності колективу старшокласників, розділених у просторі, та забезпечений взаємозв'язок вчителя-тьютора та учня на принципах особистісно-орієнтованого навчання. Для створення дружньої й інтелектуально провокуючої атмосфери, в якій учасникам було би комфортно спілкуватися та навчатися у співпраці, віртуальне середовище було побудовано на основі цінностей, зазначених самими учасникам. Особливе значення мало спілкування старшокласників із вадами слуху з педагогами, яке ґрунтується на взаємоповазі, співробітництві та довірі.

Інші напрямки роботи, спрямованої на розвиток у старшокласників із вадами слуху мотивації до застосування словесного мовлення для навчання і спілкування, включали: створення мережі позакласних формувань (команд для гри, клубів за інтересами), планування навчального процесу (підбір індивідуальних навчальних траєкторій, складання розкладу навчальних занять за індивідуально-груповою педагогічною системою), технологія навчання (із врахуванням інтересів, потреб, особливостей учнів, із гнучким вибором рівня складності та змісту навчання, тьюторський супровід навчального процесу),

система контролю та оцінки нововведень (інтерес учнів до навчання, активна участь у комунікативній діяльності, усвідомлення здібностей, формування відповідального ставлення до власного майбутнього), а також зміст методичної роботи в школі (оволодіння новими педагогічними технологіями, методами роботи, елементами тьюторингу).

Реалізуючи загальнодидактичний принцип активності у навчанні, робота з учнями в Інтернет-середовищі була спрямована на:

- привернення їх уваги до нового засобу навчання і спілкування;
- виявлення зацікавленості, актуалізацію потреби у спілкуванні та навчанні із застосуванням писемного мовлення;
- залучення учнів у колективну навчально-комунікативну діяльність;
- спонукання до дії: застосування словесного мовлення для навчання і спілкування в “Електронному класі”.

Для підтримки зацікавленості старшокласників до нового засобу навчання і спілкування було вивчено їх загальні інтереси, цінності, життєві плани та потреби у розвитку за допомогою введення інструменту моніторингу мотиваційної сфери учнів – індивідуального профілю. Зазначено, що в учнів домінує мотив самоствердження та мотив уникнення неприємностей чи покарання. На основі аналізу одержаних даних (шляхом анкетування учнів та бесід із вчителями) зроблено висновок про те, що підсилення внутрішніх мотивів саморозвитку і досягнення старшокласників значною мірою залежить від наявності в них життєвого плану. Тому при організації навчально-виховної роботи в “Електронному класі” велика увага приділялася розвитку відповідального ставлення учнів до власного майбутнього, актуалізуючи в старшокласників із вадами слуху мотиви самоствердження, ідентифікації з успішною людиною, а пізніше - саморозвитку і досягнення. Це дозволило підсилити мотивацію до навчання і пізнання як умову розвитку усвідомленого словесного мовлення. Тож, як було відмічено в ході експериментального дослідження, створення сприятливого навчального мікроклімату підсилює прагнення учнів досягати високих результатів у навчанні і нести відповідальність за виконання завдань (мотив досягнення). У позакласних заняттях в “Електронному класі” учням пропонувалися матеріали і завдання, які спонукали замислитися над актуальними для їх особистісного розвитку питаннями і шукати можливості для самореалізації, а також мотивували до розвитку словесного (писемного) мовлення як необхідного засобу спілкування та соціалізації в Інтернет-середовищі.

Ефективним прийомом стимулювання та підтримки інтересу учнів до навчання стало створення *ситуацій успіху*, де учень переживає приємні емоції від вдалого виконання доступного для нього завдання та відчуває успіх, який надає впевненості у власних силах (мотив досягнення). Однією з таких ситуацій успіху стала самостійна підготовка учнями власного профілю учасника. Мотив самоствердження (бажання позиціонувати себе в соціумі) пов'язаний із почуттям гідності, честолюбством: старшокласник прагне підняти свій статус у середовищі, хоче, щоб його поважали та цінували. Цей мотив є дієвим

спонукальним фактором, який було актуалізовано в учнів, посилюючи в них у такий спосіб мотивацію до міжособистісної комунікації, навчальної діяльності та розвитку. Постійне внесення учнями змін до своїх профілів дозволило відслідковувати зміни в мотиваційній сфері учнів, у сформованості життєвих планів, які відбувалися під впливом навчання в “Електронному класі”. Для розвитку мотиву ідентифікації з успішною особою, що є особливо актуальним для молоді, яка намагається наслідувати інших, учням було надано можливість розширити коло спілкування та введено новий орієнтир на успішних осіб, яким старшокласники довіряють. Вчителю важливо знати, з ким саме прагне ідентифікувати себе учень, щоби використовувати це для підсилення мотивації до діяльності, яка цікавить дитину. Тому метою представленої навчально-виховної програми занять було спонукати учнів до активної участі у колективній діяльності в процесі навчання із застосуванням писемного мовлення, розвивати здатність адекватно позиціонувати себе в колективі. Програма складається з уроків на тему “Я в оточенні людей”, що представляє собою набір ситуаційних вправ і тестів, текстів для самостійного опрацювання, що спонукають учнів замислитися над вибором власного майбутнього, гри “Політ на Місяць”, що розвиває навички командної роботи і прийняття рішень, та віртуальних клубів за інтересами, у яких учні демонструють свої здібності й досягнення. Підготовлені спільно з вчителями-тьюторами навчальні матеріали можуть бути адаптовані для учнів старших класів із різним рівнем РРМ. Заняття з використанням цих матеріалів дають можливість поєднувати інтереси учнів, спонукають їх до активної комунікативної діяльності, до командної роботи та соціалізації, прояву самостійності, ініціативи, творчості, а також відкривають широкі можливості для практичного застосування набутих вмінь і навичок. Для забезпечення соціальної і когнітивної присутності та взаємодії учасників Інтернет-середовища, створені необхідні умови для забезпечення учнів психолого-педагогічною підтримкою, застосовуються методи роботи, що стимулюють комунікативну і пізнавальну активність учнів та підтримують їх мотивацію до особистісного розвитку.

Розроблена на *оцінно-прогностичному* етапі експерименту модель психолого-педагогічного корекційного впливу на мотивацію до застосування і розвитку словесного мовлення старшокласників із вадами слуху в навчальному Інтернет-середовищі “Електронний клас” враховує особливості соціальної та когнітивної присутності учнів із вадами слуху і необхідність підтримки учасників навчальної спільноти в мережі Інтернет. Основними складовими розробленої моделі є створення сприятливого для навчання і соціалізації клімату, відповідний навчальний дизайн, що активізує процеси пізнання, інтерактивне навчання, що активізує комунікативну діяльність учасників навчання і, як результат, актуалізує в школярів потребу в застосуванні словесного мовлення для спілкування й навчання та в особистісному розвитку. Засобами створеного навчального Інтернет-середовища привернено увагу учнів до нового джерела інформації та засобу навчання і спілкування, виявлено зацікавленість і залучено у колективну навчально-комунікативну діяльність в “Електронному класі”, а

також актуалізовано потребу у спілкуванні та навчанні із застосуванням писемного мовлення та у саморозвитку.

На основі *моніторингу* комунікативної активності старшокласників із вадами слуху з різним РРМ у різноманітних видах діяльності, у взаємодії з ровесниками та вчителями, *аналізу* навчально-комунікативної активності учнів та змін мотиваційних факторів, особистісних реакцій в результаті психолого-педагогічного корекційного впливу, проведено *оцінку* ефективності застосування педагогічної технології організації навчально-виховного Інтернет-середовища по відношенню до поставлених завдань з розвитку мотивації мовлення. На основі оцінки мовленнєвої діяльності школярів із вадами слуху за додатковим критерієм розвитку мовлення K_0 , обґрунтовано ефективність застосування створеного природного комунікативного середовища для актуалізації потреби у застосуванні та розвитку словесного (писемного) мовлення старшокласниками з вадами слуху. Так, учнями опубліковано понад 20 000 змістовних повідомлень у форумах. Усереднені дані комунікативної діяльності учнів із різними РРМ у форумах представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Зведена таблиця показників комунікативної діяльності учнів у форумах

<i>Усереднені дані</i>	Учні з низьким РРМ	Учні з середнім РРМ	Учні з достатнім РРМ	Учні з високим РРМ
Кількість ініційованих повідомлень від 1 учня	3	17	21	14
Кількість повідомлень-відповідей від 1 учня	32	94	63	87

Незначна кількість ініційованих учнями з низьким РРМ письмових повідомлень, які були змістовними і зрозумілими для інших учнів і на які відповіли колеги по навчанню, пояснюється тим, що ці учні не володіють у достатній мірі навичками письмового спілкування, щоби грамотно і зрозуміло сформулювати свою думку та донести її до співрозмовника. Однак ці учні розвивають навички самостійного й усвідомленого читання текстових повідомлень, відповідають на вислови інших учасників навчання, хоча й потребують допомоги вчителя-тьютора. Учні з високим, середнім і достатнім РРМ були активно залучені у колективну комунікативну діяльність.

Одержані дані свідчать про те, що кожен учень з середнім РРМ на кожному занятті розміщував, в середньому, два повідомлення, починаючи нові теми для дискусії, і 9 повідомлень – у відповідь на повідомлення своїх товаришів, підтримуючи діалог з ними. Для учнів з достатнім РРМ ці показники складають: 2 ініційованих повідомлення і 6 повідомлень-відповідей за 1 заняття, а для учнів з високим РРМ – 1-2 ініційованих повідомлення і близько 9 повідомлень-відповідей.

Окремо слід зупинитися на оцінці комунікативної діяльності в чатах, де учні активно й емоційно спілкувалися з колегами по навчанню в реальному часі задля налагодження контактів, обміну персональною інформацією, привернення

до себе уваги. Разом в “Електронному класі” було проведено 75 чатів за участю 208 учнів: 18 – з високим РРМ, 70 – з достатнім, 80 – з середнім і 40 – з низьким РРМ. У кожному чаті, який тривав від 10 до 30 хвилин, взяли участь 5-6 учнів під керівництвом 1-2 педагогів-тьюторів. Показники комунікативної діяльності учнів з різним РРМ у чаті представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

Зведена таблиця показників комунікативної діяльності учнів у чатах

<i>Усереднені дані:</i>	Учні з високим РРМ	Учні з достатнім РРМ	Учні з середнім РРМ	Учні з низьким РРМ
Кількість чатів, у яких взяв участь кожен учень даної групи	2,6	2,9	3,4	4,0
Кількість повідомлень, розміщених 1 учнем у всіх чатах	42	32	37	31
Кількість повідомлень, розміщених учнями цієї групи в 1 чаті	16	11	11	8
Застосування невербальних засобів (% від всіх повідомлень у чаті, розміщених учнями даної групи)	3,7%	4,6%	6,3%	11,5%

Значну роль у модеруванні дискусій у реальному часі виконував вчитель-тьютор, який розміщував близько 11 повідомлень у кожному чаті. Разом кожен тьютор, в середньому, розмістив 45 повідомлень у всіх чатах. Така активна участь вчителів була зумовлена потребою реагувати на запитання учнів, скеровувати дискусію у заданому напрямку та слідкувати за дотриманням учнями норм поведінки і культури мовлення. Так, за оцінкою вчителів, 56 учнів (24%) із достатнім (43 учні) та високим (13 учнів) рівнем розвитку мовлення усвідомили можливості навчання у такому середовищі, подальшого розвитку мовлення та особистісного становлення, які дає їм участь у колективній комунікативній та пізнавальній діяльності. Ці учні взяли на себе функцію лідерів, керували роботою своїх груп, ініціювали нові теми для дискусій у форумах. 47 учнів (20%), переважно з низьким рівнем розвитку мовлення, відчували недостатній рівень розвитку писемного мовлення і воліли уникати розширених висловлювань, давали односкладні відповіді на запитання або копіювали відповіді інших учасників. 129 учнів (56%) із середнім (89 учнів) та достатнім (40 учнів) рівнем розвитку мовлення активно спілкувалися, намагалися вчасно виправляти помилки у письмових висловлюваннях і передати емоції, не комплексували, вбачаючи в цих заняттях шлях до соціалізації й особистісного розвитку, однак часто зверталися по допомогу до вчителів чи колег по навчанню. У порівнянні з даними, одержаними на першому етапі експерименту, серед юнаків і дівчат спостерігається зростання показника сформованості вибору майбутньої професії: в хлопців – на 24,5% (з 36 до 62 учнів, при загальній кількості учасників - 106), у дівчат – на 23% (з 48 до 77 учениць, при загальній кількості учасниць - 126). При цьому підвищується показник вибору старшокласниками професій творчих та таких, які вимагають одержання спеціальної або вищої освіти. Так, 90 дівчат і 32 хлопці (майже 53%

від загальної кількості учасників експериментального навчання) наприкінці участі в експерименті висловили бажання здобути в майбутньому вищу освіту.

Отже, використання ІКТ у навчально-виховному процесі сприяє підвищенню і підтримці високої навчальної мотивації школярів із вадами слуху, формуванню в них стійкого інтересу до пізнання нового, заохочує їх бути самостійними, ініціативними та активними, формує в учнів навчальні навички, сприяє індивідуалізації навчального процесу, створює передумови для подальшої успішної соціалізації старшокласників із вадами слуху. Таким чином, можна вважати, що проведене дослідження дозволило розв'язати поставлені на початку роботи завдання.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Системний аналіз загальної і спеціальної науково-педагогічної та методичної літератури дозволив визначити наукові засади формування навчального середовища старшокласників із вадами слуху в мережі Інтернет. Навчальне Інтернет-середовище дозволяє корекційному педагогу застосовувати особистісно-орієнтований підхід, будувати індивідуальні навчальні траєкторії у відповідності до навчально-пізнавальних можливостей, нахилів та здібностей школярів. Робота учнів із вадами слуху у навчальному Інтернет-середовищі – це додаткова мовленнєва практика, що сприяє розвитку мовлення у соціально-комунікативній і навчально-пізнавальній функції, а також впливає на мотиваційну сферу особистості, актуалізуючи потребу у застосуванні вербального мовлення. Використання ІКТ для візуалізації навчальних матеріалів і комунікації із застосуванням писемного мовлення є одним із шляхів компенсації слухової депривації і корекції вторинних порушень в розвитку старшокласників із вадами слуху.

2. Розроблена педагогічна технологія організації навчального Інтернет-середовища як засобу підвищення мотивації старшокласників із вадами слуху до застосування та розвитку словесного (писемного) мовлення за класифікаційними параметрами є локальною (технологія окремих складових навчально-виховного процесу, виховання особистісних якостей старшокласників), гуманістичною, розвиваючою, прикладною (формування навичок самостійного навчання, роботи у команді, прийняття рішень, розвиток комунікативних навичок тощо). У відповідності до поставлених завдань експериментальної роботи, було перевірено вплив колективної навчально-пізнавальної і комунікативної діяльності старшокласників із вадами слуху у створеному Інтернет-середовищі на подолання наслідків дефіцитарного розвитку та на розвиток мотивації мовлення.

3. В основу прогнозованої моделі психолого-педагогічного корекційного впливу на розвиток мотивації мовлення старшокласників із вадами слуху засобами навчального Інтернет-середовища покладено орієнтацію на застосування словесного (писемного) мовлення у процесі колективної навчальної діяльності. Компонентами цієї моделі є:

- інтелектуально провокуюча атмосфера, що сприяє позиціонуванню учнів у навчальному середовищі й актуалізує мотив до саморозвитку та набуття життєвих компетенцій, таких як навички самостійної роботи, прийняття рішень, критичної самооцінки, а також розвиває інформаційну культуру (медіаграмотність, комп'ютерну освіченість);

- навчальний дизайн, що активізує пізнавальні процеси, створення та обговорення ситуацій успіху, що формує оцінно-аналітичний погляд на можливості саморозвитку старшокласників із вадами слуху і їх майбутньої самореалізації, розвиває позитивне ставлення до себе та інших, нормалізує стосунки учнів старших класів із оточуючими, розвиває ситуативне лідерство;

- забезпечення мережевого характеру навчання, організація роботи в однорідних мікрогрупах і змагальний характер навчання при постійній підтримці колективної комунікативної діяльності учасників навчання з боку педагогів-тьюторів у різних навчальних ситуаціях та рольових іграх, що мотивує учнів до застосування і розвитку мовлення, а також виховує почуття колективізму.

4. Дослідження впливу навчально-виховного процесу в Інтернет-середовищі на розвиток мотиваційної сфери та комунікативних навичок учнів підтвердило перспективність застосування педагогічної технології організації навчального Інтернет-середовища для розвитку мотивації мовлення старшокласників із вадами слуху. Так, у процесі експериментального навчання спочатку спостерігався перехід від мотивів уникнення покарання і самоствердження до мотиву ідентифікації з успішною особою, а поява мотивів саморозвитку і самореалізації актуалізувала потребу учнів із вадами слуху у вдосконаленні комунікативних навичок із застосуванням словесного (писемного) мовлення. Також експериментально доведено вплив соціальної і когнітивної присутності та навчально-комунікативної діяльності старшокласників із вадами слуху у сформованому Інтернет-середовищі на формування позитивних змін у їх особистісному розвитку: в ситуаціях успіху від самостійного виконання завдань 205 (88%) учнів набули впевненості у власних силах; колективне формулювання ціннісних орієнтацій та прагнення позиціонувати себе серед інших, демонструючи власні знання, інтереси, нахили, дозволило 139 (60%) учням зробити самостійний вибір при формуванні життєвих планів.

Дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми. Подальшого поглибленого вивчення та узагальнення потребують питання дистанційної освіти осіб з порушенням слухової функції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лобода В. В. Розвиток мовлення учнів з вадами слуху в навчальному Інтернет-середовищі / В. В. Лобода // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова : [зб. наук. праць]. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 13 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол. : В. М. Синьов та ін.]. - Київ : [б. в.], 2009. - 233 с.

2. Лобода В. В. Розробка педагогічної технології для організації дистанційного навчання старшокласників з вадами слуху в Інтернет-середовищі “Електронна школа” / В. В. Лобода // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова : [зб. наук. праць]. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 9 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; [ред. рада: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; редкол. : Синьов В. М. та ін.]. - Київ : [б. в.], 2008. - 215, [4] с.
3. Лобода В. В. Розвиток комунікативних навичок і соціалізація старшокласників з вадами слуху в навчальному Інтернет-середовищі / В. В. Лобода // Імідж сучасного педагога: логопедичні знання – вчителю. – Випуск 4 (73), Полтава : 2007.-68 с.
4. Лобода В. В. “Віртуальний кампус” - Інтернет-середовище для розвитку навчальних можливостей старшокласників з вадами слуху / М. К. Шеремет, В. В. Лобода // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наукових праць. - Випуск 6. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – 169 с.
5. Лобода В. В. Електронне навчання у відновленні балансу академічних знань та життєвих компетенцій особистості / В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // Наука і освіта, № 7-8, листопад-грудень, 2005. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. Гол. ред. О. Я. Чебикін. – Одеса : Південний науковий центр АПН України, 2005. – 224 с.
6. Лобода В. В. Особливості створення навчально-виховного Інтернет-середовища для підвищення мотивації старшокласників з вадами слуху до навчання / В. В. Лобода // Вісник : зб. наук. статей НПУ імені М. П. Драгоманова: Матеріали звітної-наукової конференції викладачів / Укл. Л. Л. Макаренко, І. О. Нікуліна. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – Випуск 8. - 298 с.
7. Лобода В. В. Використання Інтернет-середовища для розвитку комунікативних навичок старшокласників з вадами слуху / М. К. Шеремет, В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. - Випуск 4. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004.
8. Loboda V. eLearning: from social presence to co-creation in virtual education community [Електронний ресурс] / M. Sheremet, I. Katernyak, V. Loboda // Interactive Technology and Smart Education. - Volume 6, Issue 4 (ICT2009 Conference special issue), 2009. – С.215-222. Режим доступу до журн. : <http://www.emeraldinsight.com/10.1108/17415650911009182>
9. Loboda V. Innovation and Creativity in Virtual Learning Community [Електронний ресурс] / V. Loboda, I. Katernyak // 5th International Conference on Multimedia and ICT: m-ICTE2009. Режим доступу до журн. : <http://www.formatex.org/micte2009/acceptedabstracts.php>
10. Loboda V. eLearning and Value Innovations in Virtual Education Community [Електронний ресурс] / V. Loboda, M. Sheremet, I. Katernyak, Zh. Katernyak, S.

- Ekman, A. Ekman // 11th International Conference on Humans and Computers HC 2008, Nagaoka University of Technology (NUT), Japan. Режим доступа до журн. : <http://gii.nagaokaut.ac.jp/hc2008/tmpPdf/tmpvUaAq8.pdf>
11. Loboda V. E-Learning and International Education Network for the Deaf / V. Loboda, I. Katernyak, M. Katernyak // ATVN-EU-GP Conference Proceedings. – National Institute of Telecommunications, 2005.
  12. Лобода В. В. Digital Equality for the Deaf: Challenge to Isolation and Poverty (Цифрова рівність для нечуючих: виклик ізоляції та бідності) / В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // Інтернет – освіта – наука – 2004, 4-та міжнародна науково-технічна конференція ІОН – 2004, зб. матеріалів конференції. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2004. – 432 с.
  13. Лобода В. В. Особливості використання кейсового методу в дистанційній формі навчання / В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // Освіта і віртуальність – 2002. зб. наук. праць 6-ї Міжнародної конференції Української асоціації дистанційної освіти. Під заг. ред. В. А. Гребенюка і В. В. Семенця. – Харків-Ялта : УАДО, 2002. – 385 с.
  14. Лобода В. В. Українська система дистанційного навчання: від інновації до реалізації / В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // “Інтернет – освіта – наука – 2002”, 3-тя міжнародна конференція ІОН – 2002, зб. матеріалів конференції. Том 1. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2002. – 266 с.
  15. Лобода В. В. Підготовка навчальних курсів з використанням мультимедіа й Інтернет / В. В. Лобода, І. Б. Катерняк // Освіта і віртуальність – 2001, зб. наук. праць 5-ї Міжнародної конференції Української асоціації дистанційної освіти. Під заг. ред. В. А. Гребенюка і В. В. Семенця. – Харків-Ялта : УАДО, 2001. – 362 с.
  16. Loboda V. On-Line Tutoring in Global Education Environment [Електронний ресурс] / V. Loboda, I. Katernyak, M. Tomyn // 20th ICDE World Conference on Open Learning and Distance Education, The Future of learning – Learning for the Future: Shaping the Transition. Dusseldorf, Germany, 2001. - Режим доступа до журн. : <http://www.fernuni-hagen.de/ICDE/D-2001/final/statisch/A1180.html>
  17. Лобода В. В. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Ю. Сурмин, В. Лобода, А. Сидоренко, А. Фурда, И. Катерняк, Кеси Меер. - Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю. П. – Киев : Центр инноваций и развития, 2002. - 286 с.

АНОТАЦІЯ

Лобода В.В. Навчальне Інтернет-середовище як засіб мотивації мовлення старшокласників з вадами слуху. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова – Київ, 2010.

У дисертації на основі аналізу наукової та методичної літератури з проблеми дослідження сформульовано теоретичні засади формування навчально-

виховного Інтернет-середовищі і розроблено педагогічну технологію організації даного середовища як засобу мотивації мовлення старшокласників із вадами слуху для навчання та комунікації.

В ході експериментального навчання, організаційного у створеному Інтернет-середовищі “Електронний клас”, уточнено умови ефективної реалізації моделі корекційного впливу на розвиток у зазначеній категорії школярів мотивації до застосування словесного (писемного) мовлення у його соціально-комунікативній функції.

Ключові слова: навчальне Інтернет-середовище, старшокласники з вадами слуху, педагогічна технологія організації навчального Інтернет-середовища, модель корекційного впливу на розвиток мотивації мовленнєвої діяльності, особистісний розвиток.

АННОТАЦИЯ

Лобода В.В. Учебная Интернет-среда как средство мотивации речи старшеклассников с нарушениями слуха. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2010.

В диссертации на основе анализа научной и методической литературы по проблеме исследования сформулированы теоретические принципы формирования учебно-воспитательной Интернет-среды и разработана педагогическая технология организации данной среды как средства мотивации речи старшеклассников с нарушениями слуха для обучения и коммуникации.

В ходе экспериментального обучения, организованного в созданной Интернет-среде “Электронный класс”, уточнены условия эффективной реализации модели коррекционного влияния на развитие у указанной категории школьников мотивации к использованию словесной (письменной) речи в её социально-коммуникационной функции.

Ключевые слова: учебная Интернет-среда, старшеклассники с нарушениями слуха, педагогическая технология организации учебной Интернет-среды, модель коррекционного влияния на развитие мотивации речевой деятельности, личностное развитие.

ANNOTATION

V.V.Loboda. Web-based learning environment as a means of motivating speech of senior pupils with hearing impairments. – The manuscript.

Scientific thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Science in Speciality 13.00.03 – Corrective Pedagogics. - National M.Drahomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2010.

The dissertation is a practical study of the Web-based learning environment as a means of motivating speech of senior pupils with hearing impairments.

Systematic analysis of both general and special scientific pedagogical and methodological literature enables us to formulate the main theoretical principles of

formation of the Web-based learning environment and to elaborate the pedagogical technology of organizing this environment as a means of motivating speech of senior pupils with hearing impairments. As a result of involvement of 232 senior pupils from 15 special boarding schools for children with hearing impairments managed by 19 trained teachers-tutors, a favourable learning climate has been created, which induces to pupils' socialization, learning and communication using verbal (written) speech..

In the thesis, the conditions for effective implementation of the model of remedial effect on the development of pupils' motivation to use verbal speech in its cognitive and communication functions are determined, from the view of student-oriented and active learning approaches. These conditions include: highly-motivating content, adaptation of learning materials for comprehension by pupils with various levels of speech development, formation of the Web-based environment on the base of trust and common values, creation of intellectually provoking atmosphere and success situations, educational design which promotes cognition processes, as well as networked learning and interaction between all the participants of the learning process. The work of pupils was organized in homogeneous micro-groups (in terms of their age and level of speech development), using individual learning trajectories for every pupil developed by the tutors, with implementation of competitive nature of learning and constant support provided both by the teachers-tutors and the technology (illustrations, pop-up advice, visualized glossaries etc.).

The effectiveness of use of such teaching methods as situation exercises, self-tests, role games and developmental tasks with elements of problem solving, decision making and creativity, proved to be effective in the created learning environment.

Thus, in the process of experimental learning of the aforementioned category of pupils in the created Web-based environment, we observed a transition from the motives of avoiding punishment and self-affirmation, to the motive of identification with a successful person, and later the development of motives of self-development and self-realization, which actualized the pupils' need for improvement of their communication skills using verbal (written) speech.

Besides, the effect of social and cognitive presence, and communication activities of the senior pupils with hearing impairments in the formed Web-based learning environment on the formation of positive changes in their personality development was proved in the course of the experiment.

Key words: Web-based learning environment, senior pupils with hearing impairments, pedagogical technology for organization of the Internet-based learning environment, model of remedial impact on the development of motivation for speech activity, personality development.